

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы.АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

*«Заманауи лингводидактика және үштілді білім беруді
дамыту»*

атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция
материалдары

Материалы международной научно-практической
конференции

*«Современная лингводидактика и развитие
трехязычного образования»*

Materials of the international scientific and practical
conference

*«Modern linguodidactics and the development of trilingual
education»*

г.Нур-Султан
2022

ӘОЖ: 80/81:37.0

ҚБЖ 81.2/74.00

3-21

Бас редактор

Резуанова Г.К., ф.ғ.к., доцент, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері

Ғылыми редактор

Бижкенова А.Е., ф.ғ.д., «Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ шетел филологиясы кафедрасының меңгерушісі

Редакция алқасы:

Жақиянова Ж.Г., философия PhD докторы, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері

Беришева Л.Б., «Білім берудегі көшбасшылық» магистрі, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының аға ғылыми қызметкері

Кенжигожина К.С., философия PhD докторы, «Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ шетел филологиясы кафедрасы доцентінің м.а.

«Заманауи лингводидактика және үштілді білім беруді дамыту»
атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2022. - 419 б.

ISBN 978-601-7353-37-7

Жинақта ҚР БҒМ «Білім және ғылым жүйесін дамытудың ғылыми негіздері» (2021-2023), тіркеу нөмірі №OR 11465474 нысаналы-бағдарламалық қаржыландыру жобасы аясында ұйымдастырылған халықаралық ғылыми-практикалық конференция қатысушыларының баяндамалары ұсынылады. Конференцияның негізгі мақсаты Қазақстан Республикасындағы заманауи лингводидактика және үштілді білім беруді дамыту мақсатында педагогикалық әрекеттердің негізгі бағыттарын талқылау. Мақала мазмұны үшін авторлар жауап береді.

ISBN 978-601-7353-37-7

ӘОЖ: 80/81:37.0

ҚБЖ 81.2/74.00

3-21

@ Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2022

1. Logunova N.A. On the question of informational socio-cultural values of a modern authentic text // Text-2000: Theory and practice. Interdisciplinary approaches: materials of the All-Russian Scientific Conference Part I. Izhevsk, 2001.
2. Gorelov N.I., Sedov N.F. Fundamentals of psycholinguistics: textbook. manual. M., 1997.
3. E.I. Nikolaeva, E.V. Mikhailenko, I.F. Polyakova, etc. Arkhangelsk, Introducing younger schoolchildren to regional culture as a condition of patriotic education // Regional component in primary school education (native language): monograph /2006.
4. https://spravochnick.ru/pedagogika/kulturologicheskiy_podhod_v_obrazovanii/ (accessed on 12.12.2021)
5. Galskova, N.D. Modern methods of teaching foreign languages: a teacher's manual, Moscow: ARKTI, 2004
6. Konchalinsky K. Culture and cultural studies in the life of society. St. Petersburg: Nauka, 2004

ШЕТТІЛДІК ЛЕКСИКАНЫ МЕНҒЕРУДІҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИКИ

LINGUODIDACTIC ISSUES OF TEACHING FOREIGN VOCABULARY

Ахметова Г.С.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ

Аңдатпа. Аталмыш мақала лексиканы оқыту мен оқудың лингводидактикалық мәселелерін қарастырады. Лексиканы оқытуда кездесетін қиындықтар мен кедергілерді жеңу барысында лексиканы прадигматикалық және синтагматикалық байланыс негізінде оқытудың және лексикалық-семантикалық сызбаларды қолданудың маңыздылығы сипатталады. Лексика-семантикалық сызбалар шет тіліндегі сөздерді меңгеру мен сөйлеу дағдыларын дамытуға тиімді әсері баяндалады.

Аннотация. В данной статье рассматриваются лингводидактические проблемы обучения лексике. В статье описывается важность обучения лексике на основе прадигматических и синтагматических связей и использования лексико-семантических схем в процессе преодоления трудностей и препятствий, с которыми сталкиваются учащиеся при обучении лексике. В статье изложены способы эффективного применения лексико-семантических схем для обучения иноязычной лексике и развития речевых навыков.

Abstract. The present article discusses linguodidactic problems of teaching vocabulary. The article aims to demonstrate the importance of teaching vocabulary based on paradigmatic and syntagmatic connections and the use of lexical semantic schemes in the process of overcoming difficulties and obstacles faced by students in learning vocabulary. The article

describes the ways of using lexical semantic schemes for teaching foreign vocabulary and the developing speech skills.

Тірек сөздер: лингводидактика, лексика, лексика-семантикалық сызба, лексикалық құзыреттілік, вокабуляр, парадигматика.

Ключевые слова: лингводидактика, лексика, лексико-семантическая схема, лексическая компетентность, вокабуляр, парадигматика.

Keywords: *linguodidactics, lexis, lexico-semantic scheme, lexical competence, vocabulary, paradigmatics.*

Шет тілін меңгеруде лексика сөйлеудің басқа да құралдарымен бірге (фонетика, грамматика, стилистика) сөйлеудің мағыналық құрамында аса маңызды рөл атқарады. Жоғары сынып оқушыларының лексикалық құзыреттілігін қалыптастырып, дамыту үшін шет тілін оқытуда қолданылатын оқулықтар мен оқу құралдары қамтитын үлкен рецептивті және белсенді сөздік қорды меңгерту қажет. Шет тілін оқытуға бөлінген сағаттар саны шектелгендіктен, жоғары сынып оқушыларының лексикалық құзыреттерін дамыту қиын міндеттердің бірі болып табылады.

Лексикалық құзыреттілікті қалыптастыру деп оқушылардың вокабулярын, яғни сөздік қорын ұлғайтуды және сол сөздерді ауызша және жазбаша сөйлеуде қолдана білуді айтамыз. Лексикалық құзыреттілік термині лексикалық және грамматикалық элементтерді қамтиды, ал лексикалық элементтерге жекелей сөздермен қатар фразалық етістіктер, идиомалар, коллокациялар, тұрақты сөз тіркестері жатады. Ол үш кезеңді қамтиды: жаңа сөздік материалға үйрену (жаңа сөздер мен сөз тіркестерін таныстыру, түсіндіру), оқыған лексикалық бірліктердің қолданысын бекітуге арналған жаттығулар, сөйлеуде меңгерген жаңа лексикалық бірліктерді қолдану. Осы арада оқушылардың лексикалық құзыреттілігін арттыру мақсатында лексиканы қалай оқыту қажет деген сұрақ туындайды.

Оқушылар әр шет тілі сабағында біршама жаңа сөздер көлеміне тап болады және бұл сөздердің аудармасы немесе ана тіліндегі баламасы берілгенімен, қосымша мағынасына қатысты комментарий мен түсіндірме берілмейді. Әсіресе шетел баспалары шығарған шет тілі оқулықтары лексикалық материалды қамтығанымен, оларды бекітуге арналған лексикалық жаттығулар мен тапсырмалардың саны шектелген. Осының салдарынан оқушылар лексиканы оқу үдерісінде жаңа сөзді бірнеше рет мәнмәтінде кездестіріп, танып, қайталап, жаттап, қолдану мүмкіндігінен айырылады. Жоғары сыныптарда оқушылардың шет тілдік білім деңгейлері әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір оқушылар шет тілдік сөздің мағынасын, құрылымы немесе мәнмәтіндердегі мағынасын түсіндіре және өз ойларын әртүрлі лексикалық бірліктер арқылы жеткізе алмайды.

Лексиканы меңгерудің тиімділігін арттыру жолдары:

- сөйлем құрастыруда лексика мен грамматиканың арасындағы байланысты ескеру, яғни лексикалық бірлікті қолдану барысында үйлесімді грамматикалық құрылымдарды қолдану;
- тақырыптық қағида бойынша топтастырылған сөздер және ұқсастық пен айырмашылық (антоним және синоним) қағидасы бойынша топтастырылған сөздер жақсырақ меңгеріледі;
- оқушылардың компенсаторлық дағдыларын дамыту. Мәселен, антоним және синоним арқылы сөздің мағынасына перифраз жасау немесе сөздің анықтамасын беру, түсіндіру;
- оқып жүрген оқулық негізінде сөз тіркестері мен коллакациялардың қолданылуын меңгерген жөн.

Қазіргі шет тілдерін оқыту әдістемесінде шет тілдік сөздерді оқытудың көптеген жолдары, принциптері мен әдістері бар. Синонимдерді зерттеуге көп көңіл бөлінеді, өйткені синонимдер сөздік қорды байытады. Оқулықтарда көптеген синонимдерді меңгертуге берілген жаттығулар бар. Дегенмен, ғалымдар арасында қай әдіс ең тиімді болатыны туралы бір шешім жоқ. Мәселен, Е.Н. Соловова дәстүрлі үш бағанды қамтитын (шетел сөзі, транскрипциясы және ана тіліне аудармасы бар сөздер) заманауи сөздіктерге өзгерістер енгізуді ұсынады. Е.Н. Соловова транскрипцияның орнына синонимдерді, антонимдерді, жаңа сөзі бар сөйлемдерді немесе сөз тіркестерін қосу тиімдірек деп есептейді [1].

Біздің жадымызда сөздер жекелей түрде сақталмайды, олар лексика-семантикалық қатынастың күрделі жүйесіне кіреді, соның бірі парадигматикалық қатынас. Парадигматикалық байланыстарға семантикалық өрістер жатады, олар синонимдерді, антонимдерді және контекст жағынан жақын сөздерді қамтиды. Мықты парадигматикалық байланыстарды орнату арқылы лексикалық дағдыларды қалыптастырып дамытуға көмектеседі. Осындай парадигматикалық қатынастар оқушылардың жаңа сөздерді ұзақ мерзімді есте сақтауына көмектеседі. Синонимдер арқылы лексиканы оқытудың мақсаты – ана тілі және шет тілдеріндегі сөз қолданыс нормаларына сәйкес сөздің мағынасын түсіну, сөйлеуде қолдану дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Өкінішке орай, оқыту тәжірибесі көрсеткендей, оқулықтарда парадигматикалық байланыстар көп жағдайда ескерілмей қалады. Бұл оқушының белсенді сөздік қорының азаюына әкелуі мүмкін. Сондықтан лексиканы синонимдер арқылы оқыту және меңгеру лингводидактикалық мәселе болып табылады.

Лексиканы оқыту барысында оқушыларға берілетін шеттілдік лексика түрлі қағидаларға сәйкес жүйелендіріліп берілуі мүмкін. Сондықтан мұғалім қандай лексиканы қандай қағида бойынша таныстыратынын мұқият жоспарлаған жөн. Адам жаңа сөзді кездестіргенде, сөздің анықтамасын шет тілінде оқып отырмай, бірден оның мағынасын

мүмкіндігінше тез және дәл білгісі келеді. Алайда, шеттілдік оқулықтардың мазмұны көбінесе грамматикалық материалға бағытталған. Жаңа сөздерді қайталауға, оқуға және бекітуге арналған жаттығулар, әдетте, оқулықтың соңында орналастырылады.

Қазіргі таңда шет тілі мұғалімдері шет тілдік лексиканы оқытуға аз уақыт бөледі, бірақ соған қарамастан, синонимдер және антонимдер негізінде жаңа лексиканы семантизациялау оқушыларды жаңа сөзбен таныстырудың жетекші әдістерінің бірі болып табылады. Оқушылар шет тілін жетік меңгеруі үшін, ең алдымен, сөздік қорды меңгеруі қажет.

Лексиканы оқыту жұмыстары жүйелі түрде жүргізілу керек. Оқушылардың сөздік қоры оқу қарқындылығы мен мотивациялық серпініне байланысты күн сайын толықтырылып отырады. Синонимдерді, антонимдерді және жалпы лексиканы меңгеру мәселелерін былайша тұжырымдауға болады:

- сөзді таңдау мәселелері;
- лексиканы таныстыру әдісін таңдау мәселелері;
- лексиканы семантизациялау тәсілін таңдау мәселелері;
- сөздік қорды меңгертуге бағытталған жаттығуларының қажетті көлемі мен оңтайлы түрлерін таңдау мәселесі;
- рецептивті және продуктивті лексикаға сәйкес қажетті жұмыс түрлерін таңдау, яғни өздік жұмыстар немесе мұғалімнің жетекшілігімен жүргізілетін жұмыстар.

Тілдің лексикалық құрамы біртекті емес, сөздік жүйе парадигматикалық және синтагматикалық қағидаларға сәйкес болатынын ескеру қажет. Сонымен бірге, сөздік құрам негізгі және қызметтік сөз таптарына жататын сөздерге байланысты сараланады және сөздіктерде үнемі жазыла бермейтін тұрақты тіркестерді де қамтиды.

Жоғарыда аталған мәселелерді шешуде лексикалық дағдыларды дамытуда тиімді әдістердің бірі лексика-семантикалық және лексика-тақырыптық сызбалар арқылы үйрету болып табылады. Сөздердің лексика-семантикалық топтары (яғни «лексикалық парадигмалар») әр түрлі қағидаларға сәйкес құралады. Лексикалық парадигмалар мыналарды қамтиды:

- бір сөз таптарына жататын сөздер;
- бір лексика-семантикалық топтағы сөздер (мысалы, қабылдау сезімдеріне қатысты етістіктері);
- белгілі бір септік/шылаумен тіркескен сөздер;
- біртұтас құрылымдық белгі бойынша жасалған мультивербалды бірліктер;
- тақырыптық сөз топтары;

– бір көп мағыналы сөздің барлық лексикалық және семантикалық нұсқалары;

– синонимдер;

– антонимдер.

Әртүрлі сөздер үшін топтастырудың қай әдісі ең оңтайлы және тиімді екендігі жайлы сұрақ туындайды. Сонымен, лексикалық парадигманы ұйымдастырудың синонимдік принципі синонимдерді зерттегенде топта оқылатын бірліктердің семантикасына қатысты аналогиялары болуы мүмкін болатындықтан, сөздік қорды меңгерудің тиімділігін арттырады.

Лексика-семантикалық сызбалар (ЛСС) алғаш рет 80-жылдардың соңында талқыланды. ЛСС пайда болу тарихы туралы сөз қозғағанда, ең алдымен, В.П. Пассовтың еңбектеріне жүгіну керек [3].

Лексика-семантикалық сызбаларды қолданудың бірқатар артықшылықтары бар. Ең алдымен, бұл әдіс оқытушыға жекелей тұлғаға бағытталған қағидаларды тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Лексика-семантикалық сызбалармен жұмыс жасау барысында лексикалық бірліктер міндетті және қосымша принципі бойынша ажыратылады. Әр сызбада лексикалық бірліктер екі деңгейде ұсынылады [4, 26]. Осындай қағида қабілеттері мен деңгейлері әртүрлі студенттерге лексикалық бірліктерді өз деңгейінде жақсы меңгеруге мүмкіндік береді. Жоғары қабілетті студенттер қосымша берілген күрделі лексикалық бірлікті меңгерсе, қабілеттері төмен студенттер тек міндетті деп белгіленген лексикалық бірліктерді меңгерумен шектеле алады. Осылайша, оқушылар мен студенттер психологиялық ерекшеліктеріне және деңгейлеріне байланысты лексикалық бірліктерді меңгерудің оңтайлы қарқыны мен жолдарын табумен қатар өздеріне қажетті лексиканы таңдап меңгеру мүмкіндігіне ие болады.

Лексика-семантикалық тірек сызбаларды құру кезінде ассоциативті байланыстарға көп көңіл бөлінеді. Жаңа тақырыпты үйрену кезінде кейбір студенттер қиындықтарға тап болады. Оларға жаңа лексиканы есте сақтау қиын болғандықтан, олар дәйекті мәлімдеме жасай алмайды. Сызбаларда оқушы немесе студенттің жауап беруіне тірек бола алатын мағыналық сөздер көрнекі түрде берілгендіктен, оқушы немесе студенттер қажетті сөздерді таңдап, қолдану барысында қиындықтарын азайтады. Тірек сызбалар студенттердің тілдік қиындықты жеңуіне бағытталып, монологтық сөйлеуді меңгеру деңгейін едәуір арттыруға септігін тигізеді [4]. Сонымен қатар, шет тілі сабақтарында оқытушылар лексикалық немесе грамматикалық қиындықтары бар студенттердің мұғалімнің көмегінсіз әңгіме құрастыра алмай, жиі жалаң, қарапайым сөйлемдермен ғана шектелетінін біледі. Бұл мәселе студенттердің сөйлейтін тақырып бойынша жүйеліліктің жоқтығын білдіреді. Осы мәселені шешуде нақты мәнмәтінге бағытталған тақырып бойынша лексика-семантикалық сызбаларды қолдану тиімді шешім бола алады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. – М.: «Просвещение», 2005. – 132 с.
2. Keith S. Folse. Myths about Teaching and Learning Second Language Vocabulary: What Recent Research. University of Central Florida, USA. TESL Reporter 37,2 (2004). – P. 1-13.
3. Пассов В.П. Методика преподавания иностранных языков. - М.: «Просвещение», 1991. - 198 с.
4. Сомова Ю.Г. Семантическое поле как средство совершенствования лексических навыков студентов III курса языкового вуза [Текст] /Ю.Г. Сомова // Иностранные языки: материалы конференции (21-23 мая 2002 г.). – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. – С. 112-113.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ БОЙЫНША СӨЙЛЕУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН МОДЕЛДЕУ

МОДЕЛИРОВАНИЕ РЕЧЕВЫХ СТРАТЕГИЙ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

MODELING OF SPEECH STRATEGIES IN ENGLISH

Ахметханова Л.Р.

*Жұбанов атын. АРСУ филология
факультетінің 2-курс магистранты*

***Аңдатпа.** Бұл мақалада ағылшын тілі сабағында сөйлеу стратегияларын моделдеу мәселелері қарастырылған. Коммуникативті оқыту оқу процесінде қарым-қатынас процесінің моделі ретінде құрылады деп болжанады.*

Өздеріңіз білетіндей, моделдеу дегеніміз – білім объектілерін олардың моделдерінде зерттеу; нақты заттар мен құбылыстардың моделдерін құру. Бұл технологияны орта мектепте ағылшын тілін оқытудың әртүрлі кезеңдерінде қолдануға болады. Ол ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді, барлық жас буындарындағы оқушылардың сөздік қоры мен лингвистикалық ой-өрісін кеңейтеді

***Аннотация.** В настоящей статье рассмотрены вопросы моделирование речевых стратегий на уроке английского языка. Коммуникативное обучение предполагает, что процесс обучения строится как модель процесса общения.*

Как известно, моделирование – это исследование объектов познания на их моделях; построение моделей реально существующих предметов и явлений. Эта технология может применяться на различных этапах обучения английскому языку в средней школе. Она способствует развитию навыков устной и письменной речи, расширяет словарный запас и лингвистический кругозор учащихся всех возрастных звеньев.